

Федоришин М. С.,

Національний університет "Львівська політехніка", м. Львів

КОНФІГУРАТИВНА МОДЕЛЬ МОВЛЕННЯ У КОНТЕКСТІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

Стаття присвячена актуальним питанням сучасного мовознавства та методики викладання іноземних мов. На основі поняття конфігуративи запропоновано своєрідну модель мовного спілкування, що охоплює як мовні, так і позамовні чинники.

Ключові слова: мова, дискурс, модель, конфігуратива, комунікація.

Статья посвящена актуальным вопросам современного языкознания и методики преподавания иностранных языков. На основе понятия конфигуративы предложено своеобразную модель речевого общения, которая охватывает как языковые, так и внеязыковые факторы.

Ключевые слова: язык, дискурс, модель, конфигуратива, коммуникация.

The paper deals with topical issues of modern linguistics and methods of teaching foreign languages. An original model of linguistic communication covering both linguistic and extralinguistic factors has been proposed based on the concept of configurateme.

Key words: communication, configurateme, language, discourse, model.

Питання методики викладання іноземних мов завжди актуальне. Викладені тут думки зумовлені моїм багаторічним досвідом вивчення та викладання іноземних мов, зокрема англійської та японської, вже частково опубліковані [4; 5; 6; 8]. Знайомство з такими різними мовами як англійська та японська дало мені змогу звернути увагу на певні закономірності мовлення. На основі спостереження, що гальмом на шляху до успішного оволодіння іноземною мовою для багатьох людей різного віку та різного роду занять є брак певних фундаментальних теоретичних знань про особливості мовленнєвої діяльності, у мене виникла методика, що виявилася доволі ефективною для опанування основ англійської мови і яку можна назвати конфігуративним методом.

Основним постулатом цього методу є твердження про те, що ВСЕ у нашому світі – і матеріальне, і ідеальне – має форму та будову, що актуалізуються у часі та просторі. Це незаперечна спільна точка опори для вчителя та учня. Жодень учень ніколи не заперечував цієї думки, а радше починав думати, що вже дещо знає про те, що має вивчати. Це його перший крок до теоретичного осмислення об'єкта вивчення. А як зазначав визнаний авторитет у галузі методики викладання англійської як іноземної Чарлз Екерслі (Charles Ewart Eckersley, 1892–1967) стосовно вивчення іноземних мов у передмові до свого відомого підручника *Essential English for Foreign Students* "It is the first steps that need to be taken care of. The next steps will take care of themselves." (Пильнувати треба перші кроки. Дальші кроки самі себе припилюють.)

Отож починаємо з того, що все має форму та будову. А всяка структура має складові частини. Услід за К. Булером та А. Гардінером [9, с. 8-9] звертаємо увагу на основні чинники мовлення, а саме: А – the Speaker – мовець, В – the Listener – слухач, адресат, С – the Thing Referred to – предмет мовлення, D – the Linguistic Material – мовний матеріал. У найпростішому вигляді взаємодію чотирьох чинників акта мовлення подаємо формулою: $R = A \times B \times C \times D$, де R – результат спілкування, який тут назвемо дискурсом. А за правилом простої арифметики, якщо один з множників дорівнює нулю, то й добуток дорівнює нулю. Те саме справедливо і для мовлення – за відсутності одного з чинників не відбувається дискурсу навіть за наявності передачі інформації від продуцента до реципієнта. В чисто теоретичному плані кожному множникові у цій формулі можна надати умовне математичне значення від нуля до одиниці або ж в іншій шкалі. Побіжно зауважимо, що залежно від трактування цієї формули можна передбачити випадок, коли два крайні значення усіх множників з точки зору дискурсу будуть рівнозначні. Тобто при нульовому значенні множників дискурс неможливий, а коли значення кожного чинника дорівнює одиниці, дискурс не має сенсу, бо кожен чинник вже має абсолютне можливе значення, адже метою мовлення-комунікації є зміна умовного математичного значення чинників комунікації. Тож в математичному плані дискурс можна трактувати як різницю добутоків до та після акта мовленнєвої діяльності. Така вельми абстрактна та скомплікована формула на практиці виявляється досить переконливим доказом того, що для вивчення мови важливим є кожен чинник мовлення.

Наступним етапом створення нашої конфігуративної моделі мовлення є даліше унаочнення взаємозв'язків між чинниками мовлення, яке реалізуємо за допомогою зображеної на рис. 1 схеми, яку назвемо комунікаційним квадратом, кожна сторона якого – один з чинників мовлення.

На стороні С зображена умовна шкала рівня знання учасниками дискурсу предмета мовлення, а на стороні D – умовна шкала рівня знання мови.

На рис. 2 подано розширену модель мовлення, що охоплює усі чинники – мовні та позамовні включно з картиною світу.

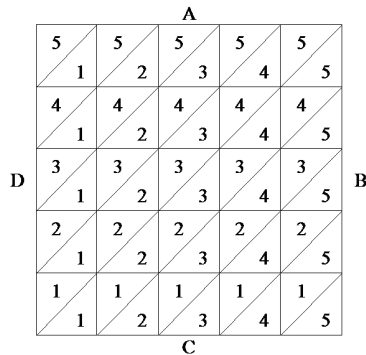

Рис. 1. Комунікаційний квадрат

Language	L-1	L-2	L-3	L-n
1 phoneme	1	1	1	1
2 morpheme	2	2	2	2
3 lexeme	3	3	3	3
4 predicateme (sentence)	4	4	4	4
5 text	5	5	5	5
6 discourse	R = A×B×C×D (communication square)			
7 the scene of communication				
8 the thing referred to				
9 the particular domain of the thing referred to				
10 the general sphere of the thing referred to				
11 the picture of the world				

Рис. 2. Розширена модель мовлення

	1	2	3
	□	○	◇ .
	□ ?	○	◇ ?
○	□	○	◇ ?
△ ○	□	○	◇ ?
		○	◇ !

Рис. 3. Базові конфігурації англійської мови (□ – підмет, ○ – присудок, ◇ – другорядні члени речення, △ – питальне слово)

	1	2	3
	Water	is	a mineral.
	We	drink	water.
	I	water	flowers every day.
	I	like	water flowers.
	I	like	to water flowers.
When do	you	water	flowers ?
		Water	flowers tomorrow.

Рис. 3а. Приклад реалізації базових конфігурацій

Для порівняння на рис. 4 наведено базові конфігурації японської мови

1.	□	◇	○	
2.	□	◇	○	☺
3.		◇	○	
4.		◇	○	☺

Рис. 4. Базові конфігурації японської мови (□ - підмет/тема речення, ◇ - другорядні члени речення, ○ - присудок ☺ - маркер суб'єктивної модальності (так звані bunmatsu hyougen))

Варто звернути увагу на те, що англійським та японським конфігураціям притаманні різні, майже дзеркально протилежні типи розширення, як от:

англійське речення : □ ○ ◇₁ ◇₂ ◇₃ ◇₄ ... ◇_n.

японське речення: (□) ◇_n ... ◇₄ ◇₃ ◇₂ ◇₁ ○ .

Зібравши воедино схеми рисунків 1, 2, 3 та 4, отримуємо зображену на рис. 5 комплексну конфігураційну модель мовлення.

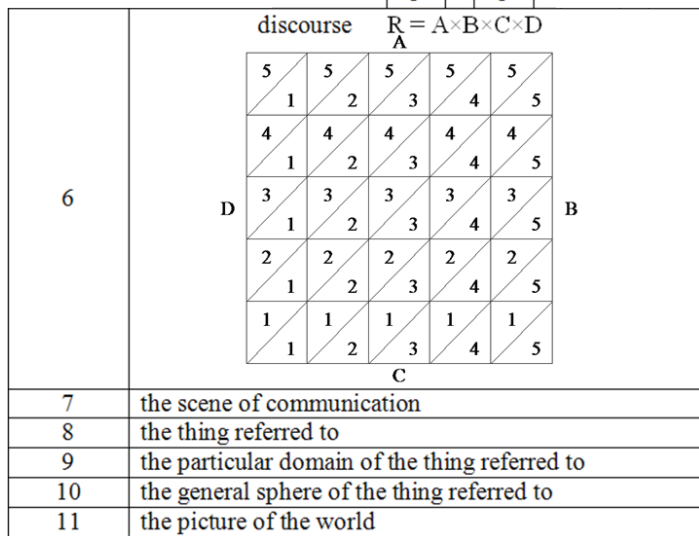
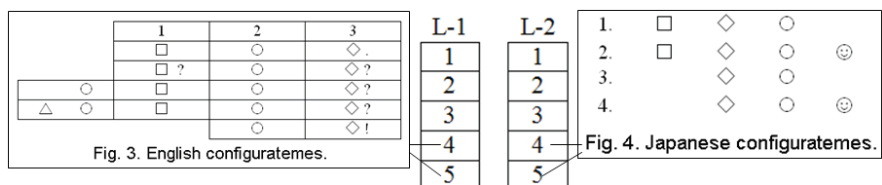

Рис. 5. Комплексна конфігуративна модель мовлення

На характер висловлювання мовця та на сприйняття цього висловлювання слухачем впливає багато по-замовних чинників. Тож вводимо поняття екстралінгвістичного поля, в якому реалізується акт мовлення, і умовно окресливши його (поле) колом отримуємо повну конфігуративну модель мовлення – рис. 6.

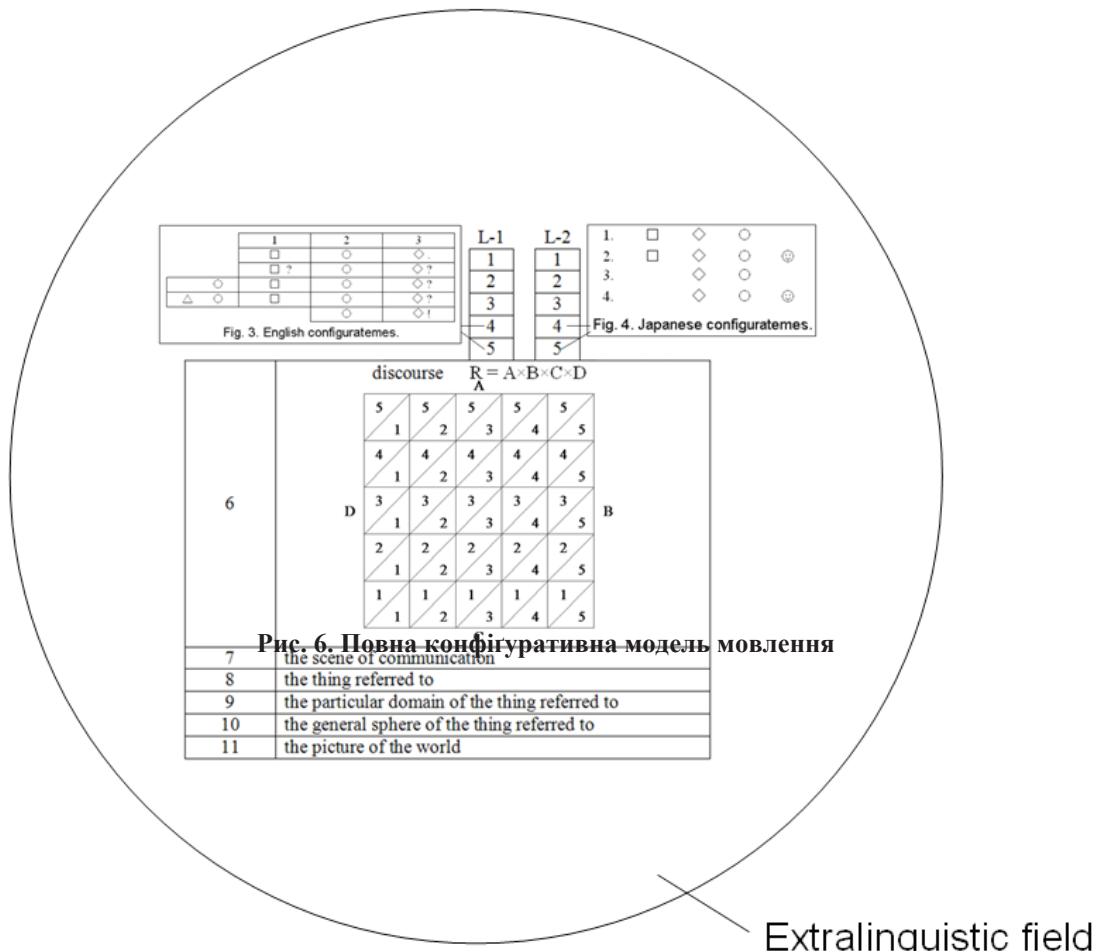

Рис. 6. Повна конфігуративна модель мовлення

Extralinguistic field

Екстралінгвістичне поле можна зобразити у формі секторної діаграми, розбиши його на конкретні позамовні чинники, що визначають характер висловлювання мовця та сприйняття такого висловлювання слухачем. Як приклад на рис. 7 ілюструємо загальну структуру екстралінгвістичного поля для японської мови. Теоретично кількість секторів/чинників необмежена, і деякі з них можна розглядати як постійні величини, а інші – як змінні, а також як відомі та невідомі.

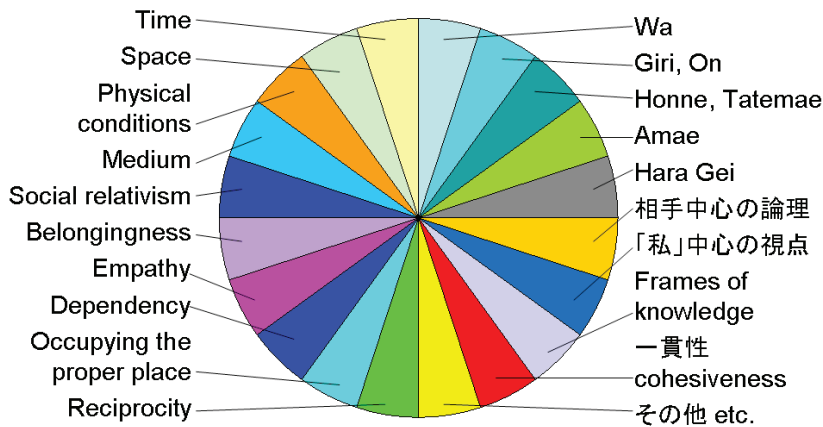

Рис. 7. Загальна структура екстралінгвістичного поля (для японської мови)

Такі екстралінгвістичні фактори як час, простір, фізичні умови, середовище, засоби можна вважати універсальними, а решта чинників, наведених на рис. 7 в основному стосовно японської мови, подано за літературними джерелами [3, 7, 11 – 18]. Відтак повну модель наочно показуємо на рис. 8, назвавши її універсальною. Якщо ж з рис. 8 провести фізичний експеримент – закрутити його з достатньою швидкістю, то змішанням кольорів отримаємо “ахроматичний” колір – білий на рис. 9. Отриманий результат назвемо абсолютною моделлю мовлення, яка заслуговує окремої уваги.

A comprehensive model of linguistic communication

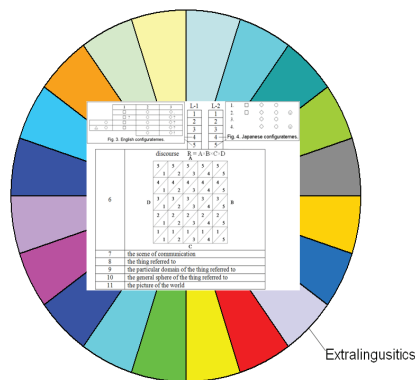

Рис. 8. Універсальна конфігуративна модель мовлення

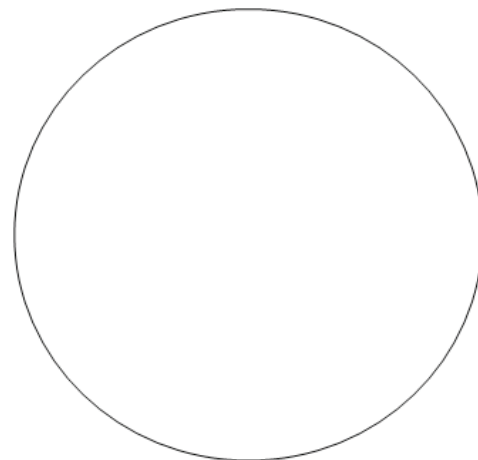

Рис. 9. Абсолютна модель мовлення

Цю конфігуративну модель мовлення можна використовувати для аналізу та осмислення різних видів мовленнєвої діяльності та мовних явищ. Зокрема, вона досить дієва у практиці викладання/вивчення іноземних мов та наочно показує, що знання елементарних основ науки про мову допомагає початківцям засвоїти основні засади мови, яку вони вивчають. Головним постулатом конфігуративного підходу до вивчення мов є твердження про те, що мова, як і всяке інше явище, має часові та просторові виміри, а отже – форму і будову; а орієнтація в часі та просторі притаманна людині від природи. Ото ж вивчати іноземну мову означає вчитися орієнтуватися у новому середовищі. А щоб у ньому не заблукати, треба знати віхи, мати план нової території, на яку ступаємо, чи принаймні знати основні правила орієнтування.

Необхідність засвоєння лексики для володіння іноземною мовою не викликає жодних питань. Але це ще навіть не перший крок. Це – *condicio sine qua non*. Справжні труднощі у початківців виникають власне з формуванням висловлювань іноземною мовою, і їх часто цікавить не тільки, як сказати іноземною мовою, але й чому не так, як це природно рідною, в якій вже впевнені. Саме з таких питань і народилася думка про конфігуративну модель мовлення і конфігуративний підхід до вивчення іноземних мов, зокрема англійської. Ця модель наочно показує початківцям (а в складних випадках і непоганим знавцям англійської мови), що в них проблема власне першого кроку. Образно кажучи, формуючи думку іноземною вони часто-густо намагаються спершу зійти на вершину мовного айсберга L-1 (рідна мова, рис. 2), а вже потім перебраться на вершину L-2

(іноземна мова). А це дуже небезпечно, бо провалля між L-1 та L-2 може бути зашироким для одного стрибка. То ж доводиться повертатися до підводної частини айсберга-думки на рівні дискурсу й формувати висловлювання починаючи з конфігуративи.

Коротко проілюструємо сказане прикладом з власної викладацької практики.

Exact nothing over and above your fixed amount.

Дуже часто навіть ті, що досить добре знають англійську, беруться перекладати це речення починаючи зі значення слова exact як прикметника “точний”. Наведений приклад – цитата з Біблії англійською мовою [10, с. 71], що в українському перекладі Івана Огієнка звучить так: “Не стягайте нічого над те, що вам звелено.” (Лк. 3.13) [1, с. 954]. Якщо почати аналіз наведеного англійського речення не з відомого українському студентів значення слова exact, а з конфігуративи (рис. 3, 3а), то побачимо, що це наказове речення, і треба виходити з дієслівного значення цього слова.

Запропонована модель дає ґрунт і для ширших і глибших міркувань стосовно мови та мовлення. Зокрема щодо перенесення/запозичення елементів з однієї мови до іншої, бачимо, що без шкоди для загальної системи мови менші одиниці легко переносяться до більших одиниць. Перенесення фонем з однієї мови до іншої дає акцент, запозичення морфем – слова змішаного походження, перенесення лексем – лексичні запозичення/іншомовні слова, перенесення словосполучень та предикатом – цитування в оригіналі, перенесення тексту – спілкування іншою мовою. Також на цікаву думку наводить спостереження стосовно взаємодії крайніх щаблів I та II, що на рис. 2. При народженні дитина, яка ще дуже мало знає про навколишній світ, спілкується ще навіть не фонемами, а звуками. У міру збагачення знаннями про світ ускладнюється мова людини. Глибший аналіз конфігуратив англійської та японської мов, що є предметом окремого дослідження, виявляє два різні типи предикації – експліцитний в англійській та імпліцитний в японській мові.

У цій статті ми лише коротко розглянули надводну частину айсберга мовлення, що зазвичай є видимим об'єктом вивчення іноземної мови, але значної уваги потребує й величезна невидима частина айсберга, що є невід'ємним чинником явища мовлення.

Література:

1. Біблія. Переклад проф. Івана Огієнка. – К. : Українське Біблійне Товариство, 2003. – 1164 с.
2. Головин І. В. Грамматика современного японского языка. – М., 1986. – 316 с.
3. Ван Дейк Т. А. Язык. Познание. Коммуникация: Пер. с англ. / Сост. В. В. Петрова; Под ред. В. И. Герасимова; Вступ. ст. Ю. Н. Караулова и В. В. Петрова. – М. : Прогресс, 1989. – 312 с.
4. Федоришин М. A Configurative Model Approach to Linguistic Communication Study: English and Japanese / М. Федоришин // Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 35. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2011. – С. 92-99.
5. Федоришин М. A Configurative Model of Linguistic Communication: Extralinguistic Factors with Reference to Japanese / М. Федоришин // Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 40. – К. : ВПЦ “Київський університет”, 2012. – С. 138-143.
6. Федоришин М. Місце термінології в конфігуративній моделі мовлення / М. Федоришин // Збірник наукових праць учасників XII Міжнародної наукової конференції “Проблеми української термінології СловоСвіт”, м. Львів, 27-29 вересня 2012 р. – С. 29.
7. Benedict, R. The Chrysanthemum and the Sword: Patterns of Japanese Culture /Ruth Benedict. – Tokyo: Charles E. Tuttle Company, 1997. – 324 p.
8. Fedoryshyn, M. A Configurative Model of Linguistic Communication: the Implication for Teaching/Learning Foreign Languages// Людина. Комп'ютер. Комунікація: збірник наукових праць. Вид-во НУ “Львівська політехніка”. – Львів, 2010. – С. 192-196
9. Gardiner, A. The Theory of Speech and Language. Second ed., Oxford, 1951. /Цит. за: Хрестоматія по англійській філології. Составитель Александрова О. В., М., 1991.
10. The Gospel according to Luke // The New American Bible. – New York : Catholic Book Publishing Co., 1980. – p. 65-101.
11. Honna, N. An English Dictionary of Japanese Culture / Nobuyuki Honna and Bates Hoffer, eds. – Tokyo : Yuhikaku, 1986. – 350 p.
12. Honna, N. An English Dictionary of Japanese Ways of Thinking / N. Honna and B. Hoffer, eds. – Tokyo : Yuhikaku, 1989. – 340 p.
13. Lebra, Takie Sugiyama. Japanese Patterns of Behavior. – Honolulu: University of Hawaii Press, 1976. – 298 p.;
14. De Mente, Boye Lafayette. NTC's Dictionary of Japan's Cultural Code Words / Boye Lafayette De Mente. – Lincolnwood, Illinois: NTC Publishing Group, 1994. – 394 p.
15. 堀川直義。話しことばにおける日本人の論理 // Itasaka G. Modern Japanese. An Advanced Reader. Volume I Text / Gen Itasaka, Seiichi Makino and Kikuko Yamashita. – Tokyo : Kodansha International, 1974. – p. 8-17.
16. 金田一晴彦。日本語の特質 // NHK 高校現代国語 2. 教材本文. – 東京: 日本放送協会, 1981. – p. 185-195.
17. メイナード, 泉子・K. 談話表現ハンドブック / Senko K. Maynard –東京: くろしお出版, 2005. – 506 p.
18. 森田良行。日本人の発想、日本語の表現 – 東京: 中公新書, 1998. – 242 p.